

ART IN DEMOCRACY

DE STRIJD VOOR DEMOCRATISCHE WAARDEN DOOR
DE OGEN VAN HEDENDAAGSE EUROPESE KUNSTENAARS

PAKKET MET PEDAGOGISCH MATERIAAL

TENTOONSTELLING
ONTDEKKEN

Europees Parlement

© Europese Unie, 2023

Deze publicatie werd geproduceerd ter gelegenheid van de tentoonstelling Art in Democracy uit de collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement, met als doel een educatief naslagwerk te bieden over de achtergrond en artistieke nalatenschap van de kunstenaars van wie werken worden getoond, en om hun bijdrage aan het culturele erfgoed van Europa.

Deze publicatie is uitsluitend bestemd voor niet-commercieel gebruik binnen de gebouwen van het Europees Parlement. Ongeoorloofd gebruik, reproductie of verspreiding van de inhoud van deze publicatie is ten strengste verboden. Verder gebruik van bepaalde afbeeldingen buiten kan worden beperkt door het auteursrecht van de kunstenaars of andere derden.

Het Europees Parlement wijst alle aansprakelijkheid af die kan voortvloeien uit ongeoorloofd gebruik. Reproductie, aanpassing, gedeeltelijke wijziging of uitzending via televisie, kabel of internet van werk uit het repertoire van SABAM, de Belgische vereniging van auteurs, componisten en uitgevers, is verboden, behoudens voorafgaande toestemming van SABAM, Aarlenstraat 75 77, 1040 Brussel, België.

Tel.: 02/286.82.80

Website: <http://www.sabam.be>

Mailto :visual.arts@sabam.be

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Deel 1: Lijst van kunstwerken en de relatie ervan tot de democratie....	6
1. Europese Unie. Het project van de opbouw van Europa.	
Democratie en de bijbehorende spelregels	7
2. Maatschappelijk en politiek engagement.....	11
3. De verhouding tussen burgers en de overheid en justitie	16
4. Risico's en gevaren voor de democratie. Verzet van	
burgers tegen onderdrukking	19
5. Massamedia en democratie	27
6. Democratie en stedelijke transformaties	31
7. Democratisering van kunst.....	35
Deel 2: Interviews met kunstenaars.....	40
Deel 3: Lesplan - Leren over Democratie in en door kunst.....	46
Extra Middelen.....	54

Overzicht van thema's en de bijbehorende kunstwerken:

1. Europese Unie. Het project van de opbouw van Europa. Democratie en de bijbehorende spelregels

- Françoise Schein (*1953) – *IDEOGLYPHE EUROPEËN*, 1988, België **INTERVIEW**
- John Vassar House (1926-1982) – *PARLAMENTO EUROPEO 1979*, 1979, Verenigde Staten
- John Goldie Lynch (*1946) – *HÉMICYCLE STRASBOURG*, 1987, Nederland
- Olivier Strebelle (1927-2017) – *CONFLUENCES*, 1989, België

2. Maatschappelijk en politiek engagement

- Fabian Edelstam (*1965) – *PORTRET VAN PAUL-HENRI SPAAK*, 2013, Zweden
- *POSTER VAN DE SACHAROVPRIJS VOOR DE VRIJHEID VAN DENKEN* (1993)
- Typemachine van het merk Continental – Typemachine van Josef Antall. Hongarije
- Paul Graham (*1956) – *ZONDER TITEL, BELFAST (BETONNEN BANK)*, Verenigd Koninkrijk
- Jörg Immendorff (1945-2007) – *WÄHLE*, 1979, Duitsland

3. De verhouding tussen burgers en de overheid en justitie

- John Goudie Lynch (*1946) – *GIROKANTOOR*, 1983, Nederland
- Hanna Collins (*1956) – *POWER IS WORK, WORK IS POWER*, 1990, Verenigd Koninkrijk **INTERVIEW**
- Galli (*1944) – *AN DAS VERSORGUNGSAMT [Naar de sociale dienst]*, 1983, Duitsland

4. Risico's en gevaren voor de democratie. Verzet van burgers tegen onderdrukking

- Willi Doherty (*1959) – *ENDURING, DERRY*, 1992, Verenigd Koninkrijk
- Willi Doherty (*1959) – *MANY HAVE EYES BUT CANNOT SEE*, 1992, Verenigd Koninkrijk
- Two/Four/Two (in 1996 opgericht kunstenaarscollectief); Costas Mantzalos (*1963) en Constantinos Kounnis (*1973) – *BELIEVE IN ME*, 2007, Cyprus **INTERVIEW**
- James Hanley (*1965) – *THE CONVERT*, 1992, Ierland
- Andrey Daniel (1952-2019) – *TRILOGY: THE ELUSIVE MEANING OF CAUSE AND EFFECT, TO BRUEGEL; THE MATING SEASON OF THE LEVIATHANS; THE DEATH OF THE WORKER X*, 2009, Bulgarije
- Flo Kasearu (*1985) – *FEARS OF A MUSEUM DIRECTOR*, 2014, Estland
- Yannis Gaitis (1923-1984) – *THE PARADE*, 1983, Griekenland
- Dan Wolgers (*1955) – *HÄR SLUTAR ALLMÄN VÄG* (serie), *END OF PUBLIC ROAD III*, 1995, Zweden

5. Massamedia en democratie

- Olaf Metzel (*1952) – *IL MESSAGERO, MERCOLEDI 12. OTTOBRE 1988*, 1989, Duitsland
- Antoni Clavé (1913-2005) – *NEW YORK II*, 1989, Spanje
- Anna Baumgart (*1966) – *WALL*, 2008, Polen
- Frank Thiel (*1966) – *BERLIN* (serie van 6 foto's), 1990, Duitsland

6. Democratie en stedelijke transformaties

- Nadezhda Oleg Lyahova (*1960) – *MOTIF I (STATE MACHINE)*; editie 1/4, 2008, Bulgarije
- Rafał Olbiński (*1945) – *LA POLOGNE DANS L'U.E.*, 2004, Polen
- Vasilena Gankovska (*1978) – *AN AFTERNOON AT BURGGARTEN #2*, serie "A Burggarten Afternoon", 2007, Bulgarije
- Boris Missirkov (*1971) en Georgi Bogdanov (*1971) – *VALCHEVS FAMILY, BUZLUDZHA PEAK* (uit de serie "Weekend 2126"; editie van 3 + 1), 2008, Bulgarije

7. Democratisering van kunst

- Jaan Elken (*1954) – *KNOCK, KNOCK KNOCKING ON HEAVEN'S DOOR*, 2007, Estland
- Joep Van Lieshout (*1963) – *MEDICIJNKASTJE*, 1992, Nederland **INTERVIEW**
- Marko Blažo (*1972) – *WARHOL 1*, 2007, Slowakije
- Ruth Bianco (*1954) – *LINES OF MIGRATION*, 2020, Malta **INTERVIEW**
- Edith Karlson (*1983) – *FAMILY*, 2019, Estland

INLEIDING

Het doel van dit pakket met pedagogisch materiaal is **leerkrachten praktische richtsnoeren te geven voor de tentoonstelling "Art in Democracy"**. De tentoonstelling kan zowel in Brussel als Straatsburg worden bezocht, maar het belangrijkste is dat **al het materiaal ook online toegankelijk** is. Bij de samenstelling van het pakket is gekozen voor een **eerder algemene aanpak**, zodat de verstrekte informatie kan worden **aangepast de onderwijscontext op internationaal niveau**, die per land verschilt. U kunt het materiaal dat wij hier aanbieden dus afstemmen op uw eigen behoeften.

Met de volgende **Europese verkiezingen in juni 2024** in aantocht, is het interessant voor leerlingen om na te denken over democratie en wat dit begrip voor hen inhoudt. Met dit materiaal bekijken we Europa en **zijn democratische waarden door de ogen van kunstenaars**. Dit geeft ons de kans om het **thema democratie en democratische waarden te onderzoeken via leermethoden die op esthetische beleving gericht zijn en waarbij de leerlingen zelf aan de slag gaan**. Artistieke expressie stimuleert de **betrokkenheid van leerlingen**, vergemakkelijkt **gesprekken in de klas** en **moedigt leerlingen aan om na te denken over dit onderwerp**.

In deel 1 van dit pakket wordt **in detail uitgelegd in welke zin de zeven geselecteerde thema's en de bijbehorende kunstwerken te maken hebben met het overkoepelende thema van democratie**. Onder elk kunstwerk vindt u een zogenaamde "**lerarenhoek**" met een aantal praktische ideeën om leerlingen zelf aan de slag te laten gaan met het betreffende kunstwerk als voorbeeld.

Deel 2 van het pakket bevat ideeën voor het gebruik van de **interviews** die sommige van de kunstenaars hebben gegeven over hun werk in de tentoonstelling en hun persoonlijke opvattingen over het belang van kunst in democratie. Dit deel bevat voor elk interview de **belangrijkste standpunten** van de kunstenaar, aangevuld met **vijf vragen** voor verdere bespreking in de klas. Om de leerlingen warm te maken voor het onderwerp kunt u hen eerst vragen naar hun eigen mening over kunst in democratie en die vervolgens vergelijken met de opvattingen van de kunstenaars.

Deel 3 bevat een concreet **lesplan**, het belangrijkste onderdeel van het pakket. Hiermee beschikken leerkrachten over een zeer praktische leidraad met uiteenlopende activiteiten die in de klas kunnen worden gebruikt. De leerlingen wordt gevraagd hun gedachten en gevoelens onder woorden te brengen, ze moeten debatteren, compromissen sluiten of als groep besluiten nemen met meerderheid van de stemmen. Op die manier maakt de theorie plaats voor een werkwijze waarbij inzicht in democratie wordt verworven aan de hand van concrete ervaringen, interacties en samenwerking met anderen, om tot een gemeenschappelijk doel te komen.

Verband met de tentoonstelling "Art in Democracy"

De tentoonstelling "Art in Democracy" omvat kunstwerken uit de collectie hedendaagse kunst van het Europees Parlement. Simone Veil, de eerste voorzitter van het rechtstreeks verkozen Europees Parlement, gaf in 1980 de aanzet tot de collectie. Met meer dan 500 Europese kunstwerken is het een unieke verzameling en een getuigenis van Europa's motto "In verscheidenheid verenigd". De collectie weerspiegelt het culturele erfgoed van Europa en is een uiting van zijn culturele identiteit en van de interculturele dialoog. De collectie groeit voortdurend en vormt de artistieke illustratie van het traject dat de Europese Unie al heeft afgelegd en van wat er verder nog moet worden gebouwd en verwezenlijkt.

De tentoonstelling "Art in Democracy" speelt in op de culturele en communicatieve kracht die van kunst uitgaat en toont een selectie van kunstwerken uit de verzameling, onderverdeeld in zeven thematische gebieden die vanuit verschillende invalshoeken het thema democratie belichten.

DEEL 1

Lijst van kunstwerken en de relatie ervan tot de democratie

In dit deel komen alle kunstwerken uit de tentoonstelling aan bod, onderverdeeld in zeven thema's. Sommige kunstwerken hebben betrekking op meer dan één thema. Deze kunnen worden gegroepeerd of anders ingedeeld afhankelijk van de lesdoelen. In de informatie over elk kunstwerk staat vooral de relatie ervan tot het thema democratie centraal. In een speciale lerarenhoek onder elk kunstwerk worden ideeën aangereikt over hoe de leerlingen kunnen worden aangezet om zelf creatief te zijn. Het lesplan in deel 3 kan worden aangepast aan de kunstwerken die in de les aan bod komen. Het doel is niet alleen dat leerlingen hun eigen artistieke expressie ontwikkelen, maar ook dat ze nadenken en met elkaar van gedachten wisselen over de behaalde resultaten.

1. Europese Unie. Het project van de opbouw van Europa. Democratie en de bijbehorende spelregels

Bij dit eerste thema staan kunstwerken uit de collectie centraal die betrekking hebben op de opbouw van de EU en de daarmee samenhangende ideeën. Daarbij gaat het onder meer om:

- de opbouw van Europa
- het Europees Parlement als kloppend hart van de democratie
- de bevoegdheidsverdeling in de EU
- de EU als smeltkroes van diverse culturen, mensen, talen enz. en haar voortdurende streven naar broederschap, begrip en co-existentie.

Françoise Schein < Ideoglyphe Européen > (1988)

Dit kunstwerk bestaat uit een complex labyrintachtig ontwerp van kruisende paden en wegen op een roestig metalen oppervlak. In dit ontwerp geven gloeilampjes aan waar de hoofdsteden in de EU op een kaart te vinden zouden zijn. Daarnaast zijn een aantal klokjes ingesteld op de verschillende tijdzones. Dit symboliseert het onderlinge begrip en de overeenstemming tussen de landen.

De kunstenaar omschreef haar paneel als *“een abstract werk dat eigenlijk gaat over de opbouw van Europa. Het idee voor dit werk – het weergeven van de grenzen van een continent in beweging en in volle vaart – ontstond twee jaar voor de val van de Berlijnse Muur. Toen ik de sculptuur maakte, op een moment dat ik al tien jaar in New York woonde, bleek ik dus een voorgevoel te hebben van een gebeurtenis die het Europa van na de Tweede Wereldoorlog op zijn grondvesten zou doen daveren. Door mijn lange afwezigheid en vervreemding kreeg ik de blik van een buitenstaander, waardoor ik de samenhang tussen al die landen in Europa begreep, een samenhang die wordt gecreëerd door één volk: de Europeanen.”*

Ideoglyphe was een van de eerste van de vele werken van groot formaat die ze sinds 1989 heeft gemaakt. Haar internationale “urban art”-project, dat in diverse metrostations in Europese hoofdsteden te zien was, richtte zich op een cruciaal thema: het netwerk. Via haar kunst laat Schein zien hoe nauw kennis en democratie met elkaar samenhangen.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- een kaart van de EU te tekenen;
- een creatieve manier te vinden om de hoofdsteden op de kaart aan te geven;
- een creatieve manier te vinden om de EU-lidstaten met elkaar te verbinden;
- op creatieve wijze aan te geven wanneer die lidstaten tot de EU zijn toegetreden.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/ideoglyphe-europeen/>

INTERVIEW

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156086

John Vassar House < Parlamento Europeo 1979 > (1979)

Parlamento Europeo gaat over de belangrijke rol van het Europees Parlement als drijvende kracht achter de parlementaire democratie in Europa. Het kunstwerk lijkt op een groot kompas, astrolabium of wetenschappelijk navigatie-instrument en staat symbool voor een mijlpaal in de Europese geschiedenis: de invoering van het algemeen kiesrecht voor het Europees Parlement. Het is een eerbetoon aan de verkiezingen van 1979 en legt het moment vast waarop verschillende Europese landen op het punt stonden om toe te treden.

De puntvormige onderdelen in de ring staan voor de negen lidstaten en zijn qua grootte afgestemd op het stemgewicht van elk land. De puntvormige uiteinden geven het individuele karakter van elk land weer, terwijl de ringvormige binnenkant hun eenheid binnen het Europees Parlement symboliseert.

De drie bewegingen tegen de klok in aan de ringvormige binnenkant staan voor de chronologische vooruitgang in de recente Europese samenwerking: Frankrijk-Duitsland,

Benelux-Italië en Denmark-Verenigd Koninkrijk-Ierland. Griekenland staat klaar om deel uit te gaan maken van de cirkel. De sokkel staat symbool voor het electoraat, bestaande uit diverse politieke stromingen waarop de volledige parlementaire structuur rust. Deze stromingen vloeien samen als een kinetische kracht die de activiteiten van het Parlement voortstuwt.

De kunstenaar heeft deze diepzinnige ideeën vertaald in een fascinerend roterend mechanisme, dat aan een fantasiekompas of -horloge doet denken. In een dynamische hoek op zijn as geplaatst, licht het de gecoördineerde acties toe van de landen die in 1979 deel uitmaakten van de Europese Unie en de landen die weldra zouden toetreden.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- plaatjes van de Europese lidstaten te verzamelen;
- na te denken over een formaat en techniek om die op een creatieve manier en in volgorde van toetreding tot de Europese Unie te rangschikken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/parlamento-europeo-1979/>

John Goudie Lynch < Hemicycle Strasbourg > (1987)

Dit werk geeft een moment weer tijdens een plenaire zitting in 1987 in de grote vergaderzaal onder voorzitterschap van de toenmalige voorzitter van het Europees Parlement Piet Dankert. In de grote vergaderzaal ("hémicycle" in het Frans) wordt over Europese wetgeving gedebatteerd. In het tafereel zijn talrijke microgebeurtenissen vastgelegd (fluisterende ruggenspraak, bestudering van documenten enz.) die tijdens een zitting in de grote vergaderzaal gelijktijdig plaatsvinden. Dit fragment biedt een inkijkje in de werkzaamheden van een democratisch gekozen Europese instelling.

Lerarenhoek:

In het lesplan in deel 3 van dit pakket staan verschillende concrete ideeën.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/hemicycle-strasbourg/>

Oliver Strebelle < Confluences > (1989)

Oliver Strebelle creëerde een opvallende stalen sculptuur die doet denken aan een stevige boom met een cilindervormige stam die oprijst en zich in talloze clusters van buizen vertakt. Deze "takken" kruisen elkaar, spreiden zich weer uit en wuiven zachtjes in het atrium van het Paul-Henri Spaakgebouw van het Europees Parlement.

Het kunstwerk staat in het midden van het trapportaal dat staatshoofden en andere hoogwaardigheidsbekleders op weg naar de grote vergaderzaal op de derde verdieping betreden nadat ze bij de officiële ingang van het Europees Parlement zijn verwelkomd. De grote vergaderzaal in Brussel wordt gebruikt voor korte plenaire vergaderingen of conferenties, terwijl de belangrijkste plenaire vergaderingen in Straatsburg plaatsvinden. Vanuit een gemeenschappelijke basis op de begane grond verbeeldt dit kunstwerk een ruimte van samenkomst, overleg, broederschap en wederzijds begrip en benadrukt het hoe belangrijk het is dat de landen in Europa deze goede eigenschappen in hun interacties en gezamenlijke inspanningen bevorderen.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- "confluenties" (samenvloeiingen) in Europa op een andere manier visueel voor te stellen;

of

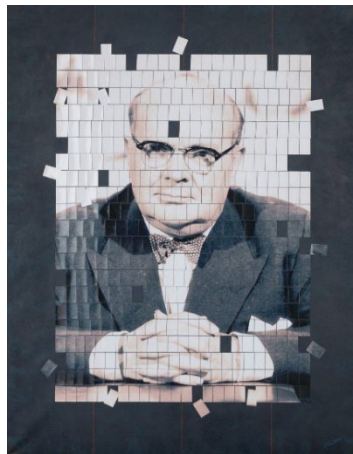
- een eigen sculptuur te creëren dat symbool staat voor samenhang binnen de EU.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/confluences/>

2. Maatschappelijk en politiek engagement

De volgende kunstwerken brengen hulde aan voorbeeldfiguren die hebben gestreden voor de vrijheid en democratische waarden in Europa. De toewijding, de tomeloze inspanningen en het leiderschap van bepaalde politieke figuren zijn cruciaal geweest voor de totstandbrenging en het welslagen van de parlementaire democratie, en strekken daarmee tot voorbeeld.

Fabian Edelstam < Portrait of Paul-Henri Spaak > (2013)

Paul Henri Spaak (25 januari 1899 – 31 juli 1972), die ook wel “meneer Europa” werd genoemd vanwege zijn enorme invloed op de Europese politiek en de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), werd in 1938 premier van België en fungeerde tijdens de Tweede Wereldoorlog als minister van Buitenlandse Zaken van de Belgische regering in ballingschap. Als pleitbezorger van multilateralisme zette Spaak zich in voor internationale samenwerking en hoopte hij bruggen te kunnen slaan naar de geopolitieke vijanden van België en de NAVO, zoals de Sovjet-Unie en haar satellietstaten. In mei 1957 werd hij de tweede secretaris-generaal van de NAVO. Als voorzitter van de eerste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1945 en als ondertekenaar van het Noord-Atlantisch Verdrag namens België in 1949 was hij gepokt en gemazeld in de internationale politiek.

Het gebouw van het Europees Parlement in Brussel met de officiële ingang en de grote vergaderzaal is naar deze invloedrijke staatsman vernoemd als blijk van hulde voor al hetgeen hij voor Europa heeft bereikt.

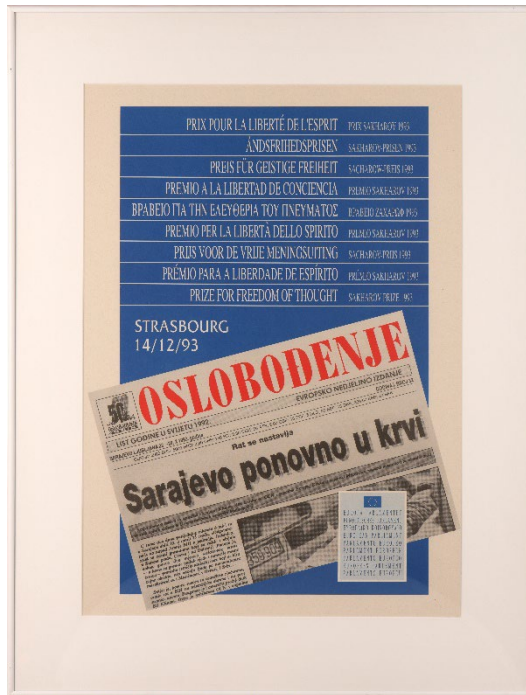
Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- persoonlijkheden te noemen die belangrijk waren voor de opbouw en ontwikkeling van de EU. Dit kunnen ook historische figuren zijn die lang geleden leefden, zoals Immanuel Kant;
- een portret te tekenen of te schilderen van persoonlijkheden die in dit opzicht de meeste indruk op hen hebben gemaakt.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/portrait-of-paul-henri-spaak/>

< Poster van de Sacharovprijs voor de vrijheid van denken > (1993)

De Sacharovprijs voor de vrijheid van denken van het Europees Parlement is de belangrijkste prijs van de Europese Unie voor mensen of organisaties die zich inzetten voor de mensenrechten. Met de prijs wordt hulde gebracht aan individuen, groepen en organisaties die een uitzonderlijke bijdrage hebben geleverd aan de bescherming van de vrijheid van denken. Door middel van de prijs en het bijbehorende Sacharovprijsnetwerk staat de EU de prijswinnaars bij en ondersteunt ze hen bij het voortzetten van hun strijd.

Tot de prijswinnaars behoren zeer uiteenlopende persoonlijkheden en organisaties, zoals dissidenten, politieke leiders, journalisten, advocaten, activisten uit het maatschappelijk middenveld, schrijvers, moeders, echtgenotes, leiders van minderheden, een antiterroristische groep, vredesactivisten, een strijder tegen marteling, een cartoonist, een gewetensbezwaarde die een lange gevangenisstraf uitzit, een filmmaker, de VN als geheel en zelfs een kind dat strijdt voor het recht op onderwijs. De prijs is bedoeld om de vrijheid van meningsuiting, de rechten van minderheden, het internationaal recht, de democratie en de rechtsstaat te bevorderen. Diverse winnaars van de prijs, onder wie Nelson Mandela, Malala Yousafzai, Denis Mukwege en Nadia Murad werden ook bekroond met de Nobelprijs voor de Vrede.

Het Europees Parlement reikt de prijs aan het einde van het jaar uit tijdens een officiële plenaire vergadering in Straatsburg. De winnaar(s) van de Sacharovprijs word(t)(en) geselecteerd door de Conferentie van voorzitters, een orgaan van het Europees Parlement dat wordt geleid door de Voorzitter en uit de leiders van alle in het Parlement vertegenwoordigde fracties bestaat. Deze gezamenlijke besluitvorming maakt van de selectie van de winnaar(s) een echt democratische en Europese keuze. De Sacharovprijs is niet alleen een erkenning of beloning voor een persoon of groep mensen, maar ook de bevestiging en legitimatie van de zaak waarvoor wordt gestreden.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- een of meer winnaars van de Sacharovprijs te kiezen die voor hen belangrijk zijn in verband met de vrijheid van denken (zie <https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/nl/home>);
- na te denken over een creatieve manier om die winnaars en de zaak waar zij voor staan, uit te beelden, bijvoorbeeld een collage, een getekend of geschilderd portret, een poster, een stripverhaal, een video/reel.

<https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/nl/home>

< József Antall's typewriter >**Kunst- en cultuurcollectie van het Europees Parlement**

József Antall (8 april 1932 - 12 december 1993), de eerste democratisch verkozen premier van Hongarije na de val van het communisme, was een belangrijke figuur in de Hongaarse geschiedenis. Behalve politicus was hij ook leraar, bibliothecaris en historicus. Van 1989 tot 1993 was hij leider van het Hongaars Democratisch Forum (MDF). Als partijvoorzitter vormde hij een coalitie met twee andere partijen, de Onafhankelijke Partij van Kleine Boeren (FKgP) en de Christen-Democratische Volkspartij (KDNP). Om het land te kunnen besturen, sloot hij een akkoord met de Alliantie van Vrije Democraten (SZDSZ), waarmee de basis werd gelegd voor de parlementaire werking van de Hongaarse democratie.

Een van de vleugels van het Europees Parlement in Brussel, die in 2009 werd geopend, is naar Antall vernoemd. De schrijfmachine is een schenking van de familie Antall en de Hongaarse Nationale Vergadering.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- naar informatie te zoeken over József Antall en zijn rol in de Hongaarse democratie, en een portret van hem te schilderen of te tekenen waarin zijn belangrijke politieke rol tot uiting komt (bv. in elementen op de achtergrond);
- de schrijfmachine te vergelijken met moderne media door een collage te maken die de ontwikkeling van communicatiemiddelen sinds het begin van de EU laat zien.

Paul Graham < Untitled, Belfast (Concrete bench) > (1988)

Paul Graham richt zich in zijn werk niet op beroemdheden, maar op alledaagse, miskende helden. Het zijn deze gewone mensen die centraal staan in zijn foto's. Het lijkt erop dat Graham deze personen op straat of in hun huis vaak op onverwachte en spontane momenten vastlegt. Op deze foto zijn diezelfde mensen gek genoeg afwezig, maar worden ze symbolisch weergegeven door een eenvoudige betonnen bank op een stil plekje in Belfast. *Untitled, Belfast (Concrete bench)* is onderdeel van Grahams werk over het Ierse conflict. Door te kiezen voor een alledaags voorwerp zoals een bank, isoleert Graham zijn onderwerp van de algemene politieke en ideologische omgeving, die slechts wordt gesuggereerd. Hierdoor schept hij een gevoel van alledaagsheid in een wereld van twijfel en chaos.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- zich twee mensen voor te stellen met verschillende meningen of achtergronden die samen op zo'n lege bank zitten; een gesprek te verzinnen over een onderwerp waarover zij het niet eens zijn. Kunnen ze misschien toch tot overeenstemming komen?
- hierover een collage te maken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/untitled-belfast-concrete-bench/>

Jörg Immendorff < Wähle! > (1979)

Immendorff ziet kunst als een manier om maatschappelijke en politieke onvrede aan de orde te stellen en tegen te gaan. In dit kunstwerk worden mensen hartstochtelijk opgeroepen om hun gedachten vrij te uiten en te kiezen tussen verschillende alternatieven. Daarmee is het een pleidooi om zich actief in te zetten voor vraagstukken in verband met het openbaar leven en de democratie. Dit schilderij maakt deel uit van Immendorffs populaire schilderijenserie *Café Deutschland* uit de jaren 1970, waarin hij autobiografische elementen combineerde met sociale en politieke commentaren. Zijn vroegere docent Beuys, die bekendstond om zijn "ruime definitie van kunst" en zijn vele publieke debatten over tal van onderwerpen, komt vaak in zijn schilderijen voor.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- na te denken over het woord "Wähle!" ("Stem!") en de keuzes die het met zich mee zou kunnen brengen;
- een eigen visuele context te bedenken (omdat de context in het kunstwerk niet duidelijk zichtbaar is) en hun ideeën in een tekening of schilderij tot uitdrukking te brengen; of
- een poster te maken waarin burgers worden opgeroepen om gebruik te maken van hun democratisch recht en te gaan stemmen.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/wahle/>

3. De verhouding tussen burgers en de overheid en justitie

De verhouding tussen burgers en instellingen – al dan niet van de overheid – is het fundamentele thema dat hier aan de orde wordt gesteld.

John Goudie Lynch < Girokantoor > (1983)

Het loket in het schilderij van J.G. Lynch zou dat van een bank, een ministerie of een overheidsinstantie kunnen zijn. In het glas is de weerspiegeling te zien van een vrouw met twee tassen of koffers. Het lijkt erop dat het voor haar een flinke inspanning was om hier te komen. Het bordje "Gesloten" duidt er echter op dat het kantoor niet meer open is. Dit alledaagse tafereel, dat door Lynch is bedacht en geschilderd, heeft ook een symbolische en kritische betekenis. Het benadrukt dat de communicatie is verbroken en dat de macht (de instelling of dienst) burgers met een verzoek niet te woord te staat of helpt. Deze indruk wordt versterkt door de dubbelzinnige houding van de twee medewerkers of ambtenaren achter het loket die de toeschouwer recht aankijken.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- er een positieve boodschap van te maken door het tafereel zodanig te veranderen dat de burgers wel worden geholpen.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/girokantoor/>

Hannah Collins < Power is work, Work is power (tweeluik) > (1990)

"*Power is work, Work is power* weerspiegelt de bitterzoete realiteit van bepaalde machtsposities en -rollen. Op de foto zit de adviseur van de koningin, te herkennen aan zijn pruik – hét symbool van politieke autoriteit – met zijn rug naar de kijker. De afgebeelde figuur is afstandelijk en niet benaderbaar en mijdt elk persoonlijk contact.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- voorbeelden te vinden in de kunstgeschiedenis en moderne publicaties van mensen die met hun rug naar de kijker zijn gekeerd;
- met elkaar van gedachten te wisselen over het effect daarvan op de kijker;
- een machtig persoon te kiezen en hem of haar te tekenen of te schilderen terwijl hij of zij met de rug naar de kijker is gekeerd;
- na te gaan hoe dit de blik op deze persoon verandert.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/power-is-work-work-is-power-tweeluik/>

INTERVIEW

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156094

Galli < An das Versorgungsamt > (1983)

De tekening *An das Versorgungsamt* van Galli lijkt, anders dan de twee voorgaande werken, een opvallend licht en geestig eerbetoon te zijn aan de sociale zekerheid of de pensioendiensten. De afbeelding bestaat uit een intrigerende figuur, waarbij alleen aan een oog en een hand te zien is dat het gaat om een persoon. Galli beeldt het geweld in haar generatie uit in een naïeve stijl en door middel van een gemuteerde figuur, waarbij ze zich bedient van semiotiek, taal en symboliek. De ongebruikelijke pose, in combinatie met de simpele, kinderlijke lijnen, geeft de tekening iets mystieks of sprookjesachtigs. Het doet denken aan de manier waarop een kind een fantasiefiguur tekent.

De kunstenaar zelf is klein gebouwd, namelijk slechts een meter lang. Deze persoonlijke situatie is bepalend voor de manier waarop ze haar figuren afbeeldt. De kijker voelt hoe ze al haar hele leven heeft moeten knokken omdat ze niet aan de norm voldoet, en hoe zwaar dit moet zijn geweest.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- na te denken over de positie van mensen met een handicap in onze samenleving en een tafereel te tekenen of te schilderen waarin een gehandicapte centraal staat. Daarvoor kunnen verschillende technieken en formaten worden gebruikt;

of

- een fotoreeks te maken van mensen die bij instanties zitten te wachten, en daarbij in te gaan op de verhouding tussen burgers en de overheid. Wat functioneert goed? Wat kan er worden verbeterd?

!!! De leerlingen moeten erop letten dat zij toestemming hebben van de mensen die zij fotograferen.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/an-das-versorgungsamt/>

4. Risico's en gevaren voor de democratie. Verzet van burgers tegen onderdrukking

Bij dit thema gaat het om de groeiende kloof en conflicten tussen verschillende gemeenschappen, de bezorgdheid over de toekomst en de steeds verdergaande controle over individuele burgers. Deze onderwerpen en zorgen komen tot uiting in een serie kunstwerken waarin tijden van crisis en onrust centraal staan. Ze roepen op om ons bewust te zijn van ons standpunt ten aanzien van de realiteit die daarin wordt uitgebeeld, en om daarover na te denken.

Willie Doherty < Enduring, Derry > (1992)

Willie Doherty heeft een stadstafereel vastgelegd, een desolate straat in zijn geboortestad Derry, gehuld in mist. De bewoners zijn weg of zitten binnen. Door middel van de techniek van weglating geeft hij een situatie weer die gekenmerkt wordt door verborgen spanning en geweld. Hij labelt dit met het woord "Enduring", dat staat voor verzet, vastberadenheid en integriteit.

Doherty maakt gebruik van het verband tussen woorden en beelden, een techniek die voorheen werd gebruikt door 20e-eeuwse kunststromingen als het dadaïsme, het surrealisme en, later, de conceptuele kunst. Hij bedient zich van dit taalinstrument om te verwijzen naar de historische, politieke en sociale conflicten die Noord-Ierland hebben geteisterd. Het verwijst ook naar de boodschappen en graffiti die de twee strijdende partijen op de muren in Derry hebben achtergelaten. Dit werk legt de tegenstelling vast tussen de vrede in de stad op dat moment en de verschrikkingen van het verleden die elk voorstellingsvermogen te boven gaan. Met dit beeld vraagt Doherty hoe dergelijke gebeurtenissen hebben kunnen plaatsvinden, en suggereert hij dat, zelfs als de tijd verstrijkt, dit historisch verleden niet alleen deel uitmaakt van onze herinneringen, maar ook van de fysieke ruimte.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- soortgelijke plaatsen in eigen hun omgeving te zoeken, daar een foto van te nemen en daaraan een pakkende boodschap van één woord toe te voegen.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/enduring-derry/>

Willie Doherty < Many Have Eyes But Cannot See (Dyptich) > (1992)

Deze boodschappen zijn beknopt en op het eerste gezicht cryptisch. De woorden "Vanishing Point" (Verdwijnpunt) en "Blind Spot" (Blinde vlek) op het linker- en rechterpaneel verwijzen naar gebieden zonder toezicht, waar geen camera's zijn en waar patrouilles niet komen, zoals blinde vlekken voor de doden. De fotografische perspectieven in het kunstwerk fungeren als metafoor voor het geheugen, het verleden en de vergetelheid.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- plaatsen in hun omgeving te vinden waar al dan niet toezicht wordt gehouden;
- die plaatsen te fotograferen en daar een fotoverhaal of collage van te maken;
- na te denken over de vraag hoe (het gebrek aan) toezicht het gedrag van mensen in zulke gebieden beïnvloedt, en de voor- en nadelen van openbaar toezicht te bespreken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/many-have-eyes-but-cannot-see-tweeluik/>

Two/Four/Two (Costas Mantzalos, Constantinos Kounnis) < Believe in me > (2007)

De foto *Believe in me* van het duo Two/Four/Two bevat een fascinerend visueel element dat het mogelijk maakt om bepaalde regio's in het land en het maatschappelijk leven onbedoeld te observeren en te onderzoeken. Dit element neemt de vorm aan van een verontrustend beeld – een enorm menselijk ooglid achter een metalen rooster dat op tralies lijkt.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

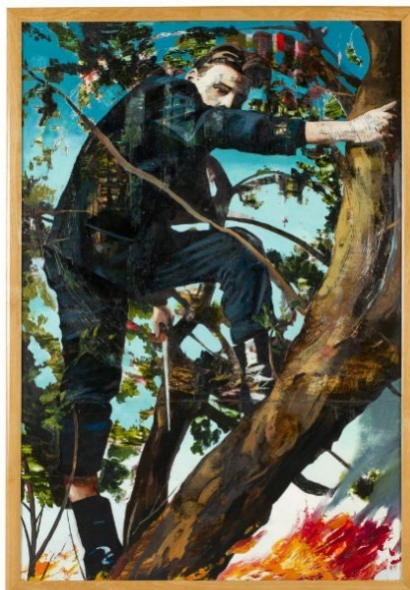
- een soortgelijk rooster te maken – dit kan met een eenvoudige doos;
- deze doos mee te nemen naar verschillende plekken en daar foto's doorheen te maken;
- met elkaar van gedachten te wisselen over het effect dat dit rooster heeft op de omgeving en de kijker.

<https://art-collection.euoparl.europa.eu/nl/collections/believe-in-me/>

INTERVIEW

<https://multimedia.euoparl.europa.eu/en/search?q=Costas+Mantzalos>

James Hanley < The Convert > (1992)

Hanley is een Ierse kunstenaar uit Dublin die gekend is voor zijn portretkunst. Zijn werk is over het algemeen figuratief. In zijn schilderijen plaatst hij personages op de voorgrond en creëert hij een verhaallijn rond deze hoofdrolspelers.

Het schilderij "The Convert" lijkt op het eerste gezicht een willekeurige combinatie van elementen, wat onze nieuwsgierigheid wekt. We zien een jonge man die in een boom klimt. Hij draagt een pak en laarzen en houdt in zijn linkerhand een zaag vast. De reden hiervoor is niet duidelijk. Hij is kennelijk in gevaar. Het lijkt alsof hij wil ontsnappen aan de brand onder hem, maar dat is enigszins nutteloos en absurd omdat hij in de kruin van de boom sowieso in de val zit.

De titel van het kunstwerk *The Convert* betekent "bekeerling" en verwijst naar een persoon die van opvatting verandert, vooral in religieuze of politieke context, maar dat zien we niet terug in het schilderij zelf. We zien wel duidelijk dat de jongeman onverwacht in een wanhopige situatie is beland waaraan hij probeert te ontkomen. Het dramatische effect van de vlucht wordt versterkt door het kleurgebruik en de stijl van het kunstwerk.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- te denken aan mensen die op de vlucht zijn voor gevaarlijke situaties. Vandaag zijn er op veel plaatsen conflicten waaraan mensen proberen te ontkomen. Het is de bedoeling dat de leerlingen stilstaan bij de gevaren die mensen op de vlucht moeten trotseren, en nadenken over de voor- en nadelen van mogelijke manieren om te ontsnappen.
- een afbeelding te maken van een aankomst in een veilige omgeving. Wat voelen deze mensen? Wat dragen ze met zich mee en wat komen ze onderweg tegen?

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/the-convert/>

Andrey Daniel < Trilogy: The elusive Meaning of Cause and Effect; To Bruegel: The Mating Season of the Leviathans; The Death of the Worker X > (2009)

Wanneer de overheid een angstaanjagende machine wordt die niet in dienst staat van haar burgers, maar hen juist manipuleert en hun privacy schendt, verandert ze in een monsterachtig karakter dat aan een mythische leviathan doet denken. Andrey Daniel beschrijft met behulp van beelden apocalyptische gebeurtenissen die als waarschuwingen dienen. Hij beeldt de leviathan uit die oprijst uit de oceaan. Als eerbetoon aan Pieter Bruegel de Oude zijn er in Daniels drielুক ook gewone 21e-eeuwse mensen te zien, zoals toeristen en bouwvakkers. In Bulgarije genoot Daniel alom erkenning, niet alleen als kunstenaar, maar ook als gemeenschapsleider, collega en mentor. Daniel was er diep van overtuigd dat kunstenaars betekenisvolle verhalen moeten creëren en die met elkaar moeten verbinden. Hij verklaarde ooit dat als kunstenaars niet leren om betekenissen uit te vinden en te combineren, voor zichzelf en voor grotere groepen, hun leven meer op een passief vegeteren lijkt dan op een dynamisch en zinvol bestaan.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- op zoek te gaan naar personages uit de mythologie of historische legenden die ze kunnen linken aan de maatschappelijke en politieke situatie van vandaag.
- dit verband tot uitdrukking te brengen in een schilderij, tekening of collage. Het kan ook gaan om een reeks tekeningen of schilderijen, zoals bij dit kunstwerk het geval is.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/to-bruegel-from-trilogy-the-elusive-meaning-of-cause-and-effect-the-mating-season-of-the-leviathans-the-death-of-the-worker-x/>

Flo Kasearu < Fears of a Museum Director > (2014)

Flo Kasearu heeft een serie tekeningen gemaakt getiteld *Fears of a Museum Director*, waarin zij op humoristische wijze verschillende gevaren en rampen, zoals terrorisme, oorlog en vandalisme, uitbeeldt. Deze tekeningen lijken op het eerste gezicht weliswaar grappig, maar bevatten een diepere boodschap. In een stijl die doet denken aan cartoons drukken ze de angst uit over een onzekere toekomst. Met deze tekeningen presenteert zij een reeks extreme en rampzalige scenario's die elke openbare of particuliere instelling kan treffen, en vestigt zij de aandacht op de bedreigingen voor de democratie en de vrijheid.

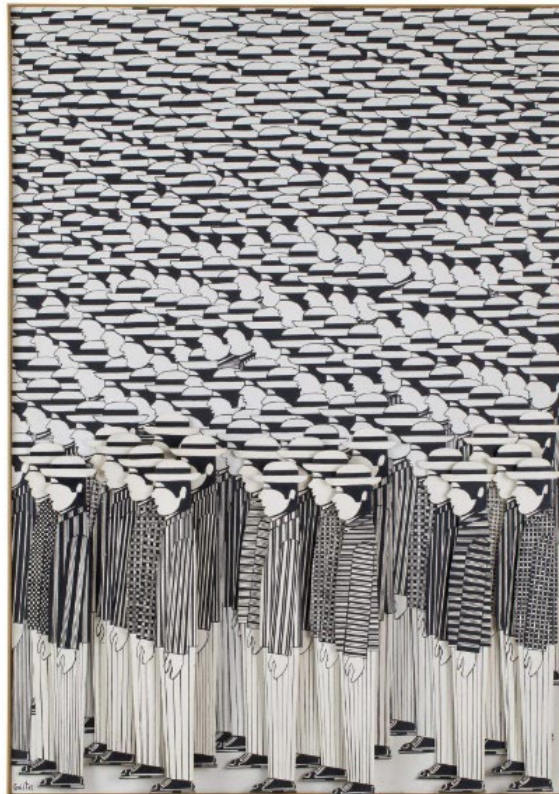
Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- de serie tekeningen voort te zetten met meer gevaren en rampen die zich kunnen voordoen;
- een andere instelling te kiezen die gevaar zou kunnen lopen, zoals een nationaal parlement, en uit te beelden om wat voor gevaren het daarbij zou kunnen gaan.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/fears-of-a-museum-director/>

Yannis Gaitis < The Parade > (1983)

Het schilderij van Yannis Gaitis getiteld *The Parade* uit 1983 fungeert als een krachtige allegorische weergave van de risico's in verband met het gebrek aan kritisch denken en sociale vervreemding. In dit kunstwerk illustreert Gaitis de concepten overbevolking, indoctrinatie en homogenisering door een menigte mensen af te beelden die identiek lijken en opeengepakt in rijen staan. Hij voegt een vleugje humor toe aan deze starre verzameling individuen, waardoor het toegankelijker wordt voor de kijker. Met deze afbeelding werpt hij licht op de verpletterende eenvormigheid waartoe het sociaal systeem ons dwingt.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- foto's van massabijeenkomsten en demonstraties te verzamelen en daar een collage van te maken;
- te discussiëren over de volgende onderwerpen: Wanneer zijn zulke gebeurtenissen gunstig voor een samenleving? Wanneer vormen ze een gevaar?

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/the-parade/>

Dan Wolgers < Här slutar allmän väg (End of the public road) > (1995)

Het werk van Dan Wolgers kan een gevoel van onbehagen wekken. In dit werk kan de kijker zichzelf zien als de bestuurder van het voertuig dat in het metalen blauwe bord langs de weg wordt weerspiegeld. Vanaf dit bord is de weg niet meer toegankelijk voor het publiek. Een anonieme eigenaar heeft zijn privé-eigendom gemarkeerd – verboden terrein – niet betreden. Als we de openbare weg zien als een metafoor voor de beschaving en de rechtsstaat, kunnen we deze foto opvatten als een ietwat cryptische waarschuwing voor wat er achter de grenzen ligt van het gebied waar rechtszekerheid heerst.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- soortgelijke voorbeelden te vinden in hun buurt waar de openbare ruimte eindigt;
- zich voor te stellen hoe het er achter zulke grenzen uit kan zien, en daar een tekening of schilderij van te maken;
- de gevolgen van dergelijke vormen van uitsluiting voor de burgers te bespreken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/end-of-public-road-iii/>

5. Massamedia en democratie

Olaf Metzel < *Il Messagero, mercoledì 12. October 1988* > (1989)

De verhouding tussen macht, de media en het publiek is een centraal thema in het werk van Olaf Metzel en Antoni Clavé. Metzels aanpak is directer en provocender, aangezien hij nieuwsinformatie omzet in een soort van gouden afgod.

In zijn werk onderzoekt hij vaak hoe onze waarneming van alledaagse gebeurtenissen en de publieke opinie door de media worden beïnvloed. Een van zijn bekendste werken, *Il Messagero, mercoledì 12. ottobre 1988* uit 1989, bestaat uit metalen drukplaten die zijn gebruikt voor het maken van de gelijknamige Italiaanse krant van die dag. De kritische onderwerpen van de artikelen op deze drukplaten – ontvoeringen, terreur en tragedies – zijn door de complexe gekreukte structuur van het aluminium kunstwerk voor de onbevangen waarnemer van nu nauwelijks meer te herkennen.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- het nieuws van één bepaalde dag te verzamelen dat op de verschillende mediakanalen te vinden is. Het doel is verder te gaan dan alleen krantenpublicaties, en de verschillende presentatiewijzen van de diverse kanalen, waaronder sociale media, te vergelijken;
- hun vondsten te bundelen en daar een collage van te maken;
- met elkaar van gedachten te wisselen over de impact van dit nieuws op het publiek.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/il-messagero-mercoledì-12-ottobre-1988/>

Antoni Clavé < New York II > (1989)

Het schilderij van Antoni Clavé laat zien hoe belangrijk nieuws en de pers zijn en hoe nieuws zich door stedelijke ruimten verspreidt. *New York II* gaat over de verspreiding van cultuur, en de permanente cyclus van gebruik, verlies aan belang en vervanging door iets nieuws. Clavé bedient zich van de esthetiek van popart en collagetechnieken door beelden uit kranten en tijdschriften rechtstreeks op het doek aan te brengen. Deze benadering sluit aan bij de artistieke stijl die de Amerikaanse kunstenaar Robert Rauschenberg in de jaren 1960 toepaste door verschillende beelden als in een palimpsest over elkaar te leggen, aangevuld met krachtige penseelstreken in felle kleuren.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- een dag te kiezen en een onderwerp dat hen interesseert;
- in de verschillende kranten die ze weten te vinden artikelen te verzamelen over dat onderwerp;
- deze artikelen uit te knippen en op een doek of een stuk karton te plakken;
- de leemtes op te vullen met geschilderde elementen die verband houden met de artikelen en het onderwerp;
- met elkaar van gedachten te wisselen over de vraag hoe dit onderwerp in de verschillende kranten wordt behandeld en wat het effect daarvan is op de lezer.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/new-york-ii/>

Anna Baumgart < Wall > (2008)

De multimediakunstenaar Anna Baumgart maakt gebruik van verwijzingen naar nieuws dat via kranten – in de vorm van tekst en foto's – naar buiten wordt gebracht. In dit kunstwerk brengt Baumgart een beangstigende en tragische situatie uit de Europese geschiedenis die zich daadwerkelijk heeft voorgedaan, weer tot leven. De figuren – mensen die we uit ramen zien klimmen of met hun bezittingen zien wegrepen – zijn uit een foto gehaald en als sculpturen neergezet, waarbij elk lichaam slechts voor de helft is beschilderd.

Op het been van een van de figuren staat in hoofdletters de inscriptie "Reuters Forum – news agency", een verwijzing naar de inspiratiebron voor deze groep sculpturen. De visuele referentie wordt gevormd door een persfoto (rechts) van een groep inwoners van Berlijn die in augustus 1961, vlak voor de bouw van de Muur, hun huis ontvluchtten.

Baumgart eert de fotojournalistieke wortels van haar sculpturen door de figuren in twee helften te verdelen: een voorkant die is uitgevoerd in diverse grijs tinten, en een achterkant die uit effen witte vlakken bestaat. Deze verdeling weerspiegelt de overgang van een tweedimensionale foto naar een driedimensionaal beeld.

Hoewel het kunstwerk abstracter is dan de oorspronkelijke foto en de gezichten van de figuren niet in detail zijn weergegeven, heeft Baumgart de voorwerpen die ze dragen zeer gedetailleerd uitgewerkt en daarbij zelfs de textuur van de dozen en tassen vastgelegd. De spanning en angst in de houdingen en gebaren van de Berlijnse burgers op de foto worden enigszins verzacht in de figuren van hars. Toch is in hen nog altijd de paniek te zien van mensen die hun huis ontvluchten en er wellicht nooit meer zullen terugkeren. Door het ontbreken van een achtergrond wordt de aandacht nog meer op de figuren gevestigd.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- soortgelijke beelden te vinden waarin mensen hun huis ontvluchten;
- miniaturen te maken van deze beelden. Dit kan met behulp van een eenvoudige schoenendoos en boetseermateriaal;
- op een centrale plek op school een soort piramide te maken van de eindresultaten, zodat anderen die kunnen zien en met elkaar kunnen vergelijken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/wall-ensemble-van-5-sculpturen/>

Frank Thiel < Berlin > (1990)

De foto's laten zien dat de Berlijnse Muur een dodelijke barrière was die symbool stond voor de diepe ideologische kloof tussen het Sovjetblok en het Westen in de voorgaande decennia. In een aantal foto's uit Frank Thiels serie *Berlin* uit 1990 wordt stilgestaan bij het historische moment van de val van de Muur in 1989. Met zijn foto's geeft hij blijk van een scherp waarnemingsvermogen en legt hij de veranderingen vast in een stedelijk landschap dat voortdurend in beweging is. Het zijn momentopnames van een overgangstijdperk en de historische en stedelijke lappendeken die daardoor is ontstaan. Zijn portretten leggen het onvoltooide, het vergankelijke en het veranderlijke vast en stellen de kijker in staat historische ontwikkelingen in tastbare vorm te aanschouwen en te doorgronden. Zijn werken zijn daarmee onsentimentele eigentijdse getuigenissen die deel uitmaken van een groter ideologisch en architectonisch verhaal.

Lerarenhoek:

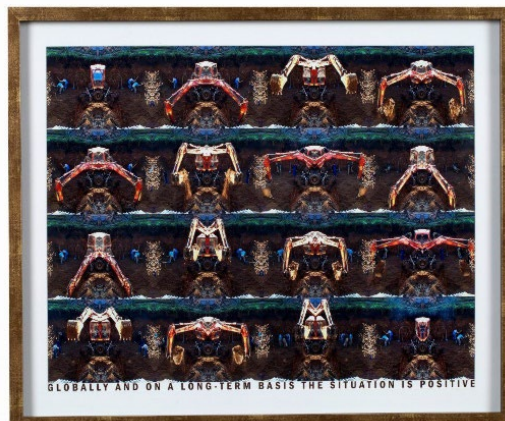
Vraag de leerlingen om

- foto's te vinden en/of te maken waarop de stedelijke ontwikkeling in hun stad te zien is;
 - een fotoverhaal of -tentoonstelling te maken om deze ontwikkeling te tonen;
- of
- kunstwerken te creëren over de gevolgen van de val van de Muur voor Europa.

6. Democratie en stedelijke transformaties

In dit deel staan kunstwerken centraal die op verschillende manieren laten zien hoe de Europese integratie het leven van mensen in de diverse landen heeft beïnvloed. Van kritisch en sceptisch tot idealistisch, deze afbeeldingen geven verschillende aspecten weer van het stedelijk landschap en ook van de veranderingen die het heeft ondergaan.

Nadezhda Oleg Lyahova < Motif I (State Machine) > (2008)

Motif I (State Machine) is onderdeel van het project *Globally and on a Long-term Basis the Situation is Positive*, dat tussen 2007 en 2009 is opgezet. Het project omvat naast een reeks korte video's die in Sofia op straat zijn gemaakt, een verzameling digitale prints op doek, ook wel "motieven" genoemd, met stills uit deze video's.

In deze digitale print gaat de kunstenaar in op kwesties in verband met overdreven stadsontwikkeling en overheidsinmenging in de ruimtelijke ordening van grote steden. We zien een reeks graafmachines die naast elkaar staan opgesteld en doen denken aan een leger buitenaardse wezens uit een primitief videospel. Deze machines symboliseren de bouwwoede die overal in Bulgarije heerste nadat het land was toegetreden tot de Europese Unie.

Lyahova zei hierover het volgende:

"Na de toetreding tot de EU op 1 januari 2007 kreeg Bulgarije de status van volwaardig lid. Dit gaf het land de kans om deel te nemen aan allerlei 'speciale', 'regionale', 'innoverende', 'grensoverschrijdende' en 'multiculturele' projecten gericht op de uitvoering van 'EU-normen' waardoor wij ook konden putten uit een 'breed scala aan mogelijkheden' die de EU ons bood. [...]"

Er verschenen investeerders uit het bedrijfsleven die allerlei machines en mensen meebrachten. Overal doken er bouwplaatsen op. Het lawaai van machines vulde de straten. Beton en ijzer kwamen in de plaats van groen gras. In een wervelwind van geraas, modder en stofwolken dragen enthousiaste mensen elke dag weer hun steentje bij aan de opbouw van onze Europese toekomst."

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- voorbeelden te vinden van veranderingen in hun land en regio als gevolg van het EU-lidmaatschap;
- te kijken op de website: "Wat Europa voor mij doet", waar zij informatie kunnen vinden over hun woonplaats: <https://what-europe-does-for-me.eu/nl/home>;
- op basis hiervan zelf een kunstwerk te maken. Het formaat en de techniek hangen af van het gekozen thema.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/motif-i-state-machine/>

Rafal Olbinski < La Pologne dans l'U.E. > (2004)

Op deze poster is een vrouw afgebeeld die Europa symboliseert, in een stijl die doet denken aan de Italiaanse renaissancekunst. De vrouw slaapt vredig tegen de achtergrond van een sereen natuurlandschap. Uit haar dromen rijzen bekende Poolse gebouwen op, die een idyllisch en idealistisch beeld creëren. Deze gebouwen staan in het Poolse Świętokrzyskie, waar Olbiński opgroeide. De poster stelt de uitbreiding voor van de Europese Unie, waarbij de toetredende nieuwe leden het venster of de deur naar de nieuwe EU openen.

Lerarenhoek:

Dit kunstwerk kan samen met het vorige kunstwerk worden behandeld.

Vraag de leerlingen om

- voor het maken van een eigen kunstwerk een van de twee stijlen te kiezen, de meer opbouwende kritische of de meer idealistische.

Vasilena Gankovska < An Afternoon at Burggarten #2 > (2007)

An Afternoon in Burggarten # 2 laat zien hoe goed Gankovska in staat is om complexe architecturale elementen en achtergronden te vereenvoudigen tot verfijnde lijnen en rasters. Deze vormen het doek waarop het sociale leven en de ideologie van de mens worden geprojecteerd, waarmee ze bewijst oog te hebben voor grafische voorstellingen. De kunstenaar biedt een verfrissende blik op stedelijke landschappen en belangrijke mijlpalen en houdt daarbij rekening met zowel hun esthetische als sociaal-culturele aspecten. Dit schilderij is een vrolijke afbeelding van jongeren die zorgeloos en ontspannen bijeenkomen en discussiëren in de Burggarten in Wenen, waarmee een aangename visie op informele democratische activiteiten in een stedelijke omgeving wordt gecreëerd.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- foto's te maken van schoolactiviteiten in de buitenlucht of het sociale leven in hun omgeving. De foto's moeten van een stedelijke omgeving zijn;
- van de foto een tekening of schilderij te maken.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/an-afternoon-at-burggarten-2/>

Boris Missirkov en Georgi Bogdanov, Valchevs Family, Buzludzha Peak (uit de serie Weekend 2126; Edition of 3 + 1) (2008)

Deze digitale foto van het duo Boris Missirkov en Georgi Bogdanov vestigt onze blik op de architectonische erfenis van het communistische tijdperk, en met name op het herdenkingshuis van de Bulgaarse Communistische Partij, beter bekend als Boezloedzja, dat in 1981 werd gebouwd. Het wordt gezien als een opmerkelijk monumentaal overblijfsel dat nog altijd futuristisch en sciencefictionachtig aandoet.

Op de foto steekt het gebouw, dat op een ufo lijkt en wordt gekenmerkt door een brutalistisch en retrofuturistisch ontwerp, duidelijk af tegen een fantasielandschap. In dit landschap zien we een familie in traditionele folkloristische kostuums, waarmee een tegenstelling wordt gecreëerd tussen de futuristische architectuur en het culturele erfgoed van het volk.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- in hun omgeving een belangrijk gebouw te kiezen en te fotograferen dat te maken heeft met democratie (bv. een gemeentehuis);
- hun fantasie de vrije loop te laten en verhalen te verzinnen over het gebouw;
- ervoor te zorgen dat zij over alle nodige rechten beschikken om de foto's te nemen;
- een tentoonstellingswand te maken met een verhaal over het gebouw.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/valchevs-family-buzludzha-peak/>

7. Democratisering van kunst

Een opvallend kenmerk van de kunstwerken bij dit thema is dat ze deel uitmaken van het dagelijks leven en dat daarin belangrijke hedendaagse kwesties worden verkend. In deze kunstwerken staan onderwerpen als de wisselwerking tussen cultuur en de markt, migratie, en gezinsdynamiek centraal, waarmee wordt aangetoond dat er een nauw verband bestaat met de huidige maatschappelijke problematiek.

Jaen Elken < Knock, Knock Knocking On Heaven's Door > (2007)

Kunst vervult momenteel een belangrijke rol door politieke en sociale kwesties aan de orde te stellen. Een van de meest doeltreffende en herkenbare kunstvormen in dat opzicht is graffiti. In *Knock, Knock Knocking On Heaven's Door* van Jaen Elken komen tachisme (een stijlrichting in de abstracte schilderkunst) en graffiti technieken op creatieve wijze samen.

Voordat Elken zich op deze stijl richtte, stond zijn kunst in het teken van hyperrealisme. Tijdens zijn verblijf in de gettobuurt van Lasnamäe werd hij echter aangetrokken door de wereld van graffiti. Zijn weg naar het atelier voerde hem vaak langs de stedelijke symbolen en de met graffiti bedekte muren in zijn buurt. Deze verschuiving in artistieke oriëntatie laat zien hoe groot de invloed van straatcultuur op zijn werk is.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- om zelf een graffiti schilderij te maken. Zij moeten eerst enige achtergrondinformatie krijgen over het maken van graffiti en de speciale technieken die daarvoor worden gebruikt;
- een schilderij te combineren met een geschreven boodschap over democratie.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/knock-knock-knocking-on-heavens-door/>

Joep van Lieshout < Medicijnkastje > (1992)

Bij dit kunstwerk lijkt het op het eerste gezicht te gaan om een onopvallend metalen kastje met een effen grijze kleur, dat veel weg heeft van een eenvoudig industrieel object. Men zou aanvankelijk kunnen denken dat het een conceptueel kunstwerk is zonder enige persoonlijke toets van de kunstenaar. Het bevat echter een fascinerende tegenstrijdigheid. Bij het openen van het deurtje is onderin aan de binnenkant duidelijk de handtekening van de kunstenaar te zien. Dit medicijnkastje, oorspronkelijk een replica van een industrieel object, verandert door middel van een proces van replicatie en duplicatie in een unieke artistieke boodschap. Het overstijgt zijn oorspronkelijke vorm en evolueert tot iets veel groters dan wat het in eerste instantie was.

In 1995 richtte Joep van Lieshout Atelier Van Lieshout op, een studio met een speciale missie: het idee van de geniale kunstenaar in twijfel trekken. Deze studio houdt zich bezig met het maken van praktische en creatieve kunst met een knipoog, die de samenleving dient. Met zijn multidisciplinaire aanpak doet Van Lieshout de grenzen tussen kunst, ontwerp en architectuur vervagen en verkent hij de subtiele grens tussen kunstnijverheid en de massaproductie van gebruiksvoorwerpen.

Lerarenhoek:

Dit kunstwerk doet denken aan readymades (zoals van Marcel Duchamp).

Vraag de leerlingen om

- een voorwerp uit hun dagelijks leven te kiezen;
- dat voorwerp in een nieuwe context te plaatsen en er een nieuwe betekenis aan te geven met een positieve, toekomstgerichte maatschappelijke boodschap.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/medicijnkastje/>

INTERVIEW

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156090

Marko Blažo < Warhol 1 > (2007)

De voedselproductie en -consumptie, die door de levensmiddelenindustrie en de reclame aanzienlijk zijn veranderd, vormen het centrale thema in het eerbetoon van Marko Blažo aan Andy Warhol. Dit kunstwerk brengt rechtstreeks hulde aan de iconische serie met 32 blikken soep van Campbell die de beroemde Amerikaanse kunstenaar Andy Warhol in 1962 maakte en die nu wordt beschouwd als een cruciaal moment in de popartbeweging.

Het blik soep van Blažo wordt omringd door een Grieks-Romeinse zuilengang, een indrukwekkende architectonische structuur die doet denken aan het oude Rome en de klassieke kunst. Deze artistieke keuze suggereert een verband tussen de klassieke cultuur en de cultuur van massaproductie en massaconsumptie, en brengt daarmee twee verschillende werelden samen.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- soortgelijke voorbeelden te vinden in de geschiedenis en de wereld van nu; Het idee is om het artistiek en cultureel erfgoed te verbinden met het heden;
- een kunstwerk te maken waarin die twee dingen worden samengebracht.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/warhol-1/>

Ruth Bianco < Lines of Migration > (2020)

Migratiestromen en de ingrijpende gevolgen daarvan voor gezinnen en samenlevingen vormen centrale thema's in het werk van de Maltese kunstenaar Ruth Bianco. In dit kunstwerk komen verschillende aspecten van migratie, van zowel mensen als vogels, samen. Het thema migratie werd bijzonder controversieel tijdens de COVID-19-pandemie, toen de wereld afhankelijk was van communicatie en contact op afstand, grenzen instabieler werden en er strenge regels werden opgelegd wat betreft de mobiliteit en de leefruimten van mensen. De compositie van het kunstwerk is opgebouwd uit fragmenten van deze doorlopende verhalen, waarmee een visuele weergave wordt gecreëerd van vertellingen die, ondanks de breuken daartussen, onderling met elkaar verweven zijn.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- zelf een collage of montage te maken rond het thema migratie;
- na te denken over elementen die van belang zijn en moeten worden benadrukt, zoals de redenen om te vertrekken; te bepalen wat zij in hun tas zouden stoppen als ze moesten vertrekken; na te denken over de gevaren die ze onderweg zouden kunnen tegenkomen ...

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/lines-of-migration/>

INTERVIEW

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156088

Edith Karlson < Family > (2019)

Dit kunstwerk getiteld *Family* biedt een unieke kijk op gezinsrelaties. Karlson staat bekend om haar verkenning van monsterlijke of dierlijke personages, waarbij ze inspiratie put uit uitgestorven wezens en middeleeuwse voorstellingen van mythische beesten die de fantasyliteratuur en -films hebben beïnvloed. Haar sculpturen worden vaak in verband gebracht met fabels, aangezien haar dieren of wezens menselijke eigenschappen en menselijk gedrag vertonen. Met hun kritische blik kunnen ze zo commentaar leveren op de moderne samenleving.

Lerarenhoek:

Vraag de leerlingen om

- oude en recente familiefoto's te verzamelen;
- die foto's in chronologische volgorde aan een muur te hangen;
- daar onderschriften aan toe te voegen waarin de maatschappelijke veranderingen en ontwikkelingen die in de loop der tijd hebben plaatsgevonden, worden toegelicht.

<https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/family/>

DEEL 2

Interviews met kunstenaars

Met deze rubriek willen we ideeën aanreiken om dieper in te gaan op de interviews met een aantal kunstenaars die in de tentoonstelling te zien zijn. In de interviews doen de kunstenaars uit de doeken hoe hun werken op verschillende manieren verband houden met democratie. Ze vertellen ons wat het voor hen betekent om kunstenaar te zijn en beschrijven de maatschappelijke en politieke impact van hun werk in onze hedendaagse wereld. We laten kunstenaars aan het woord uit verschillende landen en met uiteenlopende achtergronden en hun standpunten zijn gebaseerd op persoonlijke ervaringen die ze in hun visuele creaties tot uiting brengen.

Om een aanzet te geven voor de bespreking in de klas hebben we hieronder de belangrijkste standpunten uit de interviews gelicht en de kernboodschappen telkens gemarkeerd. Bij elk interview horen vijf vragen over verschillende belangrijke uitspraken. Gebruik deze vragen gerust als voorbeeld en startpunt voor de bespreking met de leerlingen. Voor sommige thema's die aangereikt worden, is het misschien nodig om aanvullende achtergrondinformatie op te zoeken. Op de laatste pagina staat een extra lijst met hulpmiddelen en nuttige links die je hiervoor kunt gebruiken.

EP-156086 - Art in Democracy - tentoonstelling: Francoise Schein

Kunstwerk: <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/ideoglyphe-europeen/>

Interview:

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156086

Belangrijkste standpunten uit het interview:

*"Ik miste de vele **talen**, zelfs onze waanzinnige **geschiedenis van Europa**. Ik was niet Frans, misschien wel Belg, maar ik voelde me niet Italiaans of Pools of Spaans. **Ik was van alles een beetje.**"*

*"En dat vond ik heel interessant aan 1989 [toen de USSR uit elkaar viel], zoals ik al zei, het besef dat Europa niet enkel om Frankrijk en Duitsland en Polen draait. **Het is meer een zaak van mensen die in beweging zijn en op hun manier een soort onbewust territorium afbakenen.**"*

*"Ik denk echt dat **democratie de enige manier is om te bestaan, als volk, als continent**. In een democratie kan iedereen, kunnen wij - jij en ik - zeggen hoe we over iets denken. **We hebben het recht om een mening te hebben en die te uiten**. We zijn natuurlijk met heel veel die dit recht hebben, waardoor het ingewikkeld wordt, maar het is wel degelijk de enige politieke manier om Europa te doen werken. Ik bedoel dat dit enkel mogelijk is met democratie, er is gewoon geen andere manier."*

*"En **wat we nooit mogen vergeten, is dat Europa in feite is opgericht als bescherming en structuur voor een enorm continent**. Met maar liefst 450 miljoen mensen. Als je dan kijkt naar andere grote supermachten zoals Amerika, Rusland en China, is het van cruciaal belang dat er iets bestaat als Europa. Ik denk dat mensen blind zijn als ze dit niet inzien; **we moeten samen zijn, iets anders is eigenlijk niet denkbaar.**"*

Vragen voor verdere bespreking in de klas:

1. Hoe begrijp je de uitspraak van de kunstenares "Ik was van alles een beetje"?
2. Wat bedoelt de kunstenares met "mensen die in beweging zijn en een nieuw soort territorium afbakenen"?
3. Welke rol speelt de vrijheid van meningsuiting in Europa volgens de kunstenares?
4. Waarom is de Europese Unie opgericht? Vergelijk het standpunt van de kunstenares met wat er in de geschiedenis is gebeurd.
5. Waarom wijst de kunstenares op het belang van "samen zijn" als de enige optie voor Europa?

EP-156094 - Art in Democracy - tentoonstelling: Hannah Collins

Kunstwerk: <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/power-is-work-work-is-power-diptych/>

Interview:

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156094

Belangrijkste standpunten uit het interview:

*"Ik heb het altijd als mijn rol gezien om over **macht** te spreken en deel uit te maken **van de systemen die dit soort discussies aanzwengelen**. Mijn werk heeft hiermee te maken, met **het geven van macht aan mensen** of in elk geval met **het creëren van ruimte om na te denken en te kijken, waardoor je tot beslissingen kunt komen**. Wat ik met mijn werk niet vertel, is hoe je over iets moet denken."*

*"Die lange pruik is de pruik van **een rechter**, [...] en de kortere pruik met krullen is van **een advocaat**. De persoon **die zich tot de macht richt** en de persoon **die uitspraak doet**."*

*"Ik geloof rotsvast dat **gaan stemmen** zin heeft. Ik geloof rotsvast in het **Parlement**. Als we de systemen om ons heen bekijken, dan mogen we ons volgens mij **gelukkig prijzen met deze mogelijkheden en moeten we ze ondersteunen** met alle middelen die we hebben, door middel van ons **werk**, door middel van **protest**, door te gaan **stemmen**, door alle beschikbare mogelijkheden te gebruiken **om over de samenleving te spreken en zelf ons steentje bij te dragen**."*

Vragen voor verdere bespreking in de klas:

1. Wat verstaat de kunstenaar onder macht, systemen en individuen? Hoe verhouden die zich tot elkaar, welke rechten en plichten hebben ze?
2. Wat voor macht hebben mensen in een democratie?
3. Hoe staan de rechter en de advocaat van dit kunstwerk symbool voor de macht waarnaar de kunstenaar verwijst?
4. Zijn er naast gaan stemmen en protesteren nog andere manieren om als individu een bijdrage te kunnen leveren aan onze samenleving? Op welke manier draag jij bij?
5. Waarom is een parlement zo belangrijk volgens de kunstenaar? Waarom is het Europees Parlement zo belangrijk voor de Europese democratie?

**EP-156092 – Art in Democracy – tentoonstelling: Costas Mantzalos
(two/four/two)**

Kunstwerk: <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/collections/believe-in-me/>

Interview:

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156092

Belangrijkste standpunten uit het interview:

*“Net als democratie is kunst **een zeer krachtig instrument waarover mensen beschikken en waarbij het principe geldt dat meningen en stemmen gelijk behandeld worden.**”*

*“Bij ons werk van de laatste 10 tot 15 jaar is er vaak sprake van een proces waarbij **het kunstvoorwerp een aaneenschakeling wordt van verschillende interacties, met een actieve en interactieve rol voor het publiek.**”*

*“Het is duidelijk dat **hedendaagse kunstvormen in de 21e eeuw vanuit een totaal nieuwe benadering naar maatschappelijke en politieke kwesties kijken [...]**”*

“We zien in de 21e eeuw dat allerlei instellingen een algemene crisis doormaken.”

*“**Ieder van ons is verantwoordelijk voor deze planeet. We dragen dan ook zelf de verantwoordelijkheid voor de toekomst en het voortbestaan ervan. Wij zijn tegelijk het volk van Europa, de politici, de parlementsleden en de leiders.**”*

*“**Een goede verstandhouding tussen hand en hoofd is enkel mogelijk als het hart optreedt als bemiddelaar.**”*

Vragen voor verdere bespreking in de klas:

1. Welke betekenis van democratie schuift de kunstenaar in dit interview naar voren?
2. Wat zijn volgens jou de voordelen van kunstwerken die een publiek activeren en interactie tot stand brengen? Ken jij voorbeelden van interactieve kunstwerken die een duidelijke impact hadden op hun publiek? Probeer enkele voorbeelden te noemen en bespreek de maatschappelijke gevolgen die ze teweegbrachten.
3. Over welke nieuwe benaderingen in de hedendaagse kunstvormen heeft de kunstenaar het? Welk belang heeft dit voor de democratie van vandaag in Europa?
4. In hoeverre voel jij je verantwoordelijk voor dit continent en de toekomst ervan? Wat kun jij actief doen om het te beschermen en wat kunnen kunstenaars en politici doen?
5. Wat bedoelt de kunstenaar wanneer hij het heeft over het hart van mensen dat optreedt als bemiddelaar? Welke rol is er in dit verband weggelegd voor kunst?

EP-156090 - Art in Democracy tentoonstelling: Joep van Lieshout

Kunstwerk: <https://art-collection.europarl.europa.eu/en/collections/medicijnkastje/>

Interview:

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156090

Belangrijkste standpunten uit het interview:

*"Het is altijd moeilijk om kunstenaar te zijn [...] Het is echt iets **waarvoor je heel hard moet vechten**, maar dit gevecht, deze strijd is precies wat mij aantrekt en wat het zo interessant maakt."*

*"Op commercieel vlak is het niet altijd eenvoudig **als kunstenaar, want je maakt niet iets dat mensen nodig hebben**, zoals scheermesjes, brood of wijn."*

"Ik denk dat de democratie ook naar zichzelf moet kijken."

*"Ik denk dat het ook belangrijk is om echt terug te grijpen naar de kernwaarden van democratie: **gelijkheid, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van onderwijs, gelijke kansen voor iedereen** [...]."*

*"Ik geloof **dat je pas echt een stem hebt in de wereld als je stem luid genoeg klinkt**. Een stem als die van mijn eigen land, Nederland, stelt niet veel voor, maar **als verenigd Europa vormen we een grote groep mensen die de wereld een klein beetje kunnen veranderen**."*

Vragen voor verdere bespreking in de klas:

1. Hoe kijkt de kunstenaar aan tegen zijn beroep?
2. Wat vind jij van de noodzaak van kunst, in het bijzonder in democratische samenlevingen?
3. Hoe interpreteer jij de uitspraak van de kunstenaar dat "*democratie ook naar zichzelf moet kijken*"?
4. Wat zijn volgens jou de kernwaarden van democratie? Ben jij het eens met de opsomming die de kunstenaar geeft? Waarom is het belangrijk om terug te grijpen naar democratische kernwaarden?
5. Wat bedoelt de kunstenaar als hij zegt dat "*je stem luid genoeg moet klinken*"? In welke mate kan een verenigd Europa ervoor zorgen dat de wereld een betere plek wordt?

EP-156088 – Art in Democracy tentoonstelling: Ruth Bianco

Kunstwerk: <https://art-collection.europarl.europa.eu/en/collections/lines-of-migration/>

Interview:

https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/art-in-democracy-exhibition_EP156088

Belangrijkste standpunten uit het interview:

"[...] in dit werk gebruik ik de **collage** als expressievorm. [...] Hier vind ik overeenkomsten met de pluraliteit van ons dagelijks leven in onze multiculturele leefwereld."

"[...] maar **migratie gaat niet enkel om het oversteken van grenzen**, maar meer over hoe we met de ruimte omspringen, hoe we met de wereld omgaan, hoe we ruimtes creëren om in verscheidenheid samen te leven, vooral nu onze leefwereld steeds multicultureler wordt en we steeds meer problemen gemeen hebben."

"Volgens mij **vormt het fundament van verbondenheid de link tussen mijn werk en democratie.**"

"Voor mij is het **Europees Parlement een verdediger van onze Europese democratie.**"

"Met kunst kunnen boodschappen op een unieke manier worden overgebracht."

Vragen voor verdere bespreking in de klas:

1. De kunstenaar ziet een parallel tussen de collagetechniek en de "*pluraliteit van ons dagelijks leven in onze multiculturele leefwereld*". Wat bedoelt zij hiermee?
2. In welke mate ben jij het eens met de stelling van de kunstenaar dat "*migratie niet enkel gaat om het oversteken van grenzen*"?
3. Ze geeft aan dat "*het fundament van verbondenheid de link vormt*" tussen haar werk en democratie. Zie jij een verband tussen migratie en verbondenheid?
4. Hoe vervult het Europees Parlement zijn rol als verdediger van de Europese democratie?
5. In hoeverre kunnen kunstwerken boodschappen overbrengen? Kunnen kunstwerken impact hebben op onze samenleving? Kan je hier voorbeelden van noemen?

DEEL 3

Lesplan

Leren over democratie in en door kunst

Doelstelling: Leerlingen vertrouwd maken met het concept democratie en het belang ervan voor de samenleving. Aan de hand van kunstwerken uit de tentoonstelling en artistieke activiteiten waarbij diverse aspecten van democratie aan bod komen, krijgen zij een beter inzicht in wat democratie inhoudt.

Duur: 3 tot 6 weken, afhankelijk van het aantal lessen per week (45 tot 60 minuten per lesuur) en de keuze om bij bepaalde onderwerpen eventueel langer stil te staan

Leeftijd: 16-18 jaar

Materiaal:

- Toegang tot de onlinegalerij van de kunstcollectie van het Europees Parlement en infomateriaal over de tentoonstelling "Art in Democracy"
- Kunstbenodigdheden (papier, tekenmateriaal, verf, kwasten, gerecycleerde materialen enz.)
- Toegang tot een computer of tablet om dingen op te zoeken (eventueel)
- Prikborden of andere voorzieningen om kunstwerken tentoon te stellen

Werkwijze:

Les 1 is bedoeld om het thema vast te stellen en de leerlingen op weg te helpen. Met de inhoud van de daaropvolgende lessen kan worden geschoven op basis van het concrete lesverloop en de leerbehoeften in de klas.

Les 1

- Brainstormen over democratie en democratische waarden
 - De les begint met een discussie over democratie om de leerlingen bij het thema te betrekken. Stel vragen als: "Wat is democratie?", "Waarom is democratie belangrijk in een samenleving?", "Welke kenmerken heeft een democratisch systeem?", "Wat zijn de risico's van een ondemocratische samenleving?". Schrijf de antwoorden op het bord.
 - Laat de leerlingen enkele online-interviews met de kunstenaars bekijken of projecteer de video's in de klas. Hierna bespreken de leerlingen de interviews en vergelijken ze de standpunten die ze hierin gehoord hebben met hun eigen antwoorden op het bord.
 - In **deel 2** van dit pakket staan tips om de interviews in de les te gebruiken.
<https://art-collection.europarl.europa.eu/en/spotlights/>
- Kennismaking met de tentoonstelling "Art in Democracy" (15-20 minuten)
 - Maak een overgang tussen de antwoorden van de leerlingen op het bord en de tentoonstelling van het Europees Parlement met een selectie van kunstwerken uit de collectie hedendaagse kunst. De tentoonstelling is te bekijken op een specifieke website: <https://art-collection.europarl.europa.eu/nl/exhibitions/art-in-democracy/>
 - Geef de naam van de tentoonstelling en noem de thema's waarin de kunstwerken zijn ingedeeld:
Art in Democracy
De strijd voor democratische waarden door de ogen van hedendaagse Europese kunstenaars
 1. Europese Unie. Het project van de opbouw van Europa. Democratie en de bijbehorende spelregels
 2. Maatschappelijk en politiek engagement

3. De verhouding tussen burgers en de overheid en justitie
 4. Risico's en gevaren voor de democratie. Verzet van burgers tegen onderdrukking
 5. Massamedia en democratie
 6. Democratie en stedelijke transformaties
 7. Democratisering van kunst
- Vraag de leerlingen de inleiding bij elk thema op de website van de tentoonstelling te lezen. Vervolgens kiezen ze 4 à 5 thema's (afhankelijk van de grootte van de klas) die voor hen het meest relevant zijn in verband met democratie en waar ze tijdens de daaropvolgende lessen graag dieper op willen ingaan. Bij de keuze van de thema's moeten de leerlingen hun mening over kwesties in verband met democratie onder woorden brengen en als klas stemmen over hun favoriete thema's.

Daaropvolgende lessen en laatste les

Groepswerk

Stap 1 – selectie van een thema

- Schrijf de geselecteerde thema's in verschillende kleuren op een stuk karton en verdeel ze over verschillende tafels. Vraag de leerlingen om bij de tafel te gaan staan met het thema dat hen het meeste aanspreekt. Elke groep zou ongeveer uit hetzelfde aantal leerlingen moeten bestaan. Dit betekent dat sommige leerlingen misschien een compromis moeten sluiten, waarmee ze meteen een belangrijk aspect van democratische besluitvorming leren kennen.

Stap 2 – selectie van een kunstwerk

- Zodra de leerlingen een groep hebben gevonden, gaan ze de kunstwerken bekijken die bij hun thema horen. Samen kiezen ze één kunstwerk dat ze in detail gaan bespreken.
- Ze printen dit kunstwerk uit, plakken het op een groot stuk karton en schrijven op waarom ze voor dat kunstwerk hebben gekozen. Het doel hiervan is vast te leggen hoe de besluitvorming in de groep verloopt om dit aan het einde aan de hele klas te kunnen presenteren.

Zelf aan de slag met kunst

Stap 1 – analyse

- Vraag de leerlingen om het kunstwerk dat ze hebben gekozen te analyseren volgens een praktische werkwijze: ze kiezen een aantal visuele elementen en maken met kleurpotloden of wasco's een uitvergroete versie hiervan op een apart stuk tekenpapier. Als er een overheadprojector beschikbaar is, kan die gebruikt worden om de contouren van het origineel over te tekenen op het tekenpapier.
- Door het isoleren en uitvergroten van details krijgt het kunstwerk een andere dimensie: een nieuwe visuele ervaring die tot nieuwe inzichten leidt doordat er details aan het licht komen die daarvoor verborgen bleven.

Stap 2 – interpretatie

- In een tweede stap maken de leerlingen zelf een kunstwerk waarin ze hun eigen visuele interpretatie van het origineel geven. Ze kunnen vertrekken vanuit elementen in het originele kunstwerk die ze verder gaan uitwerken. Daarbij kunnen ze allerlei technieken gebruiken, zoals tekenen, schilderen, of werken met een

collage, foto's, korte video's (bv. reels) of kleine installaties. Het is de bedoeling dat zij nadenken over wat zij zelf onder democratie en democratische waarden verstaan. In deel 1 van dit pakket, in de "lerarenhoek" onder elk kunstwerk, staan allerlei tips om de leerlingen op weg te helpen bij de interpretatie van het kunstwerk.

Laatste les(sen)

De leerlingen presenteren de resultaten van hun groepswork aan de klas. Na elke presentatie wordt tijd uitgetrokken waarin de andere groepen vragen mogen stellen.

Als deze presentaties uitvoerig worden besproken, kan het nodig zijn hier een tweede les aan te besteden, zodat het werk van alle groepen de verdiende aandacht krijgt.

Extra mogelijkheden

Het is ook mogelijk om samen te werken met leerkrachten van andere vakken om het algemene thema verder uit te werken en de activiteiten die tijdens de kunstles hebben plaatsgevonden te onderbouwen met leerstof die aan bod komt in andere vakken, zoals geschiedenis of sociale wetenschappen.

Het lesplan kan ook breder worden ingezet als basis voor projectwerk waarbij in verschillende vakken op dit thema wordt ingegaan.

Een tweetal leerlingen kan worden aangewezen als waarnemers die het overzicht bewaren. Zoals journalisten soms doen, kunnen zij hun waarnemingen in een visuele presentatie verwerken. Daarbij kunnen zij aangeven of een les al dan niet geslaagd was en wat de leerlingen hebben geleerd over democratie.

Het resultaat hiervan kan eventueel breder worden verspreid, bijvoorbeeld via de website of nieuwsbrief van de school.

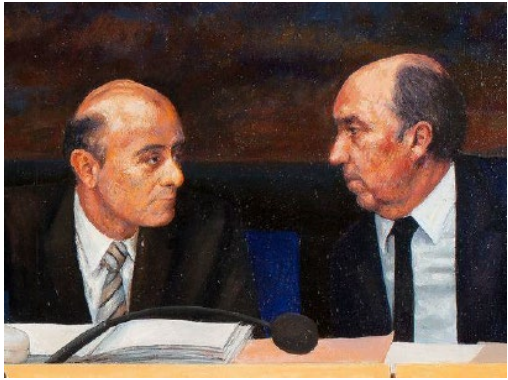
Suggesties voor geschikte kunstwerken in de tentoonstelling

John Goudie Lynch (*1946)

Nederland, *Hémicycle Strasbourg*, 1987; Olieverf op paneel, 96 x 194 cm

Het isoleren en uitvergroten van specifieke elementen: hierdoor ontstaan nieuwe beelden die ervoor zorgen dat je bij het bekijken van het schilderij van de plenaire zitting meer op details gaat letten, waardoor het schilderij een andere indruk nalaat.

Mogelijke follow-up:

Voorbeeld 1

Verzamel beelden van de echte plenaire vergadering van het Europees Parlement in Straatsburg.

Met foto 3 bijvoorbeeld kunnen de leerlingen dezelfde oefening doen: een aantal personen uit de foto isoleren en uitvergroten. Vergelijk ze met de personen op het schilderij. Wat zeggen al deze beelden over democratie en democratische processen?

Voorbeeld 2

Verzamel beelden van verschillende nationale parlementen in Europa. Hieronder staan enkele voorbeelden.

Oostenrijks parlement

Vlaams parlement (België)

Belgisch parlement

Bulgaars parlement

Tsjechisch parlement

Duits parlement

- Vergelijk de beelden (architectuur, schikking van de zetels, nationale symbolen enz.) en leg een verband met democratische procedures in de politieke besluitvorming.
- Maak een collage of poster met je bevindingen, of
- Maak een maquette van een parlement met een nieuwe structuur die meer aanzet tot democratische besluitvorming.

Voorbeeld 3

Teken een cartoon of maak een poster met een boodschap:

- Kies een actueel politiek onderwerp, zoals AI, en verzin wat de mensen die je hebt afgebeeld hierover zeggen of denken.
- Eventueel kan hier een diepere discussie op volgen door een verband te leggen met popart. Roy Lichtenstein bijvoorbeeld staat bekend om het gebruik van deze kunstvorm.
- In de kunstgeschiedenis zijn er nog andere voorbeelden te vinden.

Laat kunst spreken

Andere kunstwerken die geschikt kunnen zijn voor de hierboven beschreven oefening

Anna Baumgart (*1966)

Polen

Wall [5 sculpture ensemble], 2008

Acrylhars en acrylverf, 123 cm

Ruth Bianco (*1954)

Malta

Lines of Migration, 2020

Collage, tweeluik op handgeschept papier,
160 x 250 cm

Flo Kasearu (*1985)

Estland

Fears of a Museum Director, 2014

Potlood, papier

650 x 500 mm (each)

EXTRA MIDDELEN

EU

- <https://together.europarl.europa.eu/nl/>
- <https://youth.europarl.europa.eu/nl/home.html>
- <https://what-europe-does-for-me.eu/nl/home>
- https://www.europarl.europa.eu/infographic/legislative-procedure/index_nl.html

Onderwijs in "Art and Democracy"

- <https://www.living-democracy.com/>
- https://learning-corner.learning.europa.eu/index_nl
- Korte gids over de EU - downloadbaar pdf
- https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/short-guide-eu_nl
- <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>
- <Democracy is yours> animated video, Anne Frank House
<https://www.youtube.com/watch?v=C4YwdbR2fl8>
- Art of Democracy Festival on Tour in Graz, Austria 2022
<https://artofdemocracy.eu/>
- Ted talk playlist < Why is art important to democracy >
https://www.ted.com/playlists/733/why_art_is_important_to_democracy
From this playlist:
The good and the bad government - Lorenzetti's frescos in the Siena town hall
https://www.ted.com/talks/anthony_d_romero_this_is_what_democracy_looks_like?referrer=playlist-why_art_is_important_to_democracy&autoplay=true
- Interview - With Klaus Staeck, Artist and Publisher
<https://www.dw.com/en/activist-artist-klaus-staeck-still-provokes-at-80/a-42518822>
- Disney Parks | How-To Draw Cartoons Series
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLflf8xbnbx65Z2oa2F9uqKZxJJn-4Nynr>

Verwijzingen naar kunstgeschiedenis

- *Allegorie van goed en van slecht bestuur*, in Siena, Palazzo Pubblico 1338-1339, Ambrogio Lorenzetti
- *David*, 1501-1504, Michelangelo Buonarroti
- *De Vrijheid leidt het volk*, 1830, Eugène Delacroix
- *Nie wieder Krieg!*, (*Never again War!*), 1924, Käthe Kollwitz, Poster, Chalk and brush lithograph
- *Und Neues Leben Blüht aus den Ruinen* (*And New Life Blooms from the Ruins*), 1980, Klaus Staeck
- *Guernica*, 1937, Pablo Picasso
- *Duif*, 1949, Pablo Picasso
- *Demokratie ist lustig* (*Democracy Is Merry*), 1973, Joseph Beuys
- *Get off your rat's ass and VOTE!*, 2006, Banksy

SAMEN VOOR

DEMOCRATIE

Sluit je aan bij samen.eu

 Europees
Parlement